

De jó, hogy más!

– Részletek egy konferencia gondolataiból –

- „1991. január 25. Három nigériai fiatalembert támadtak meg baseballütőkkel a Boráros téren.
- 1991. január 28. Egy jemeni diákot támadtak meg Kőbányán.
- 1991. február 16. Egy tanzániai diákot a földalatti Mexikói úti megállójánál, telefonálás közben, megtámadott három skinhead. A fiú kórházba került.
- 1991. február 27. Egy jordániai egyetemistát megvertek a 47-es villamoson. Rendőrségi jegyzőkönyv van, a nyomozást megszüntették. (...)”

Így kezdődik a Martin Luther King Egyesület kivonatos jelentése a Magyarországon tartózkodó magyar és nem magyar színesbőrűek – többnyire egyetemisták – ellen elkövetett faji motivációjú fizikai támadásokról.

Nagy valószínűséggel nem okozna problémát egyetlen ország bármely kisebbségének sem hasonló jelentések, beszámolók összeállítása. Az előítéletek, az idegenellenesség, a rasszizmus mindennapos kísérője a ma emberének is, aki, úgy tűnik, nem tanul. Talán mert a „vérében van”. Talán mert nem tanítják / tanítjuk meg arra, hogy a „máság” lehet érték, a tolerancia pedig mindig az.

A Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete 1994 áprilisában azzal a céllal szervezett konferenciát, hogy az előítéletesség, az intolerancia különböző jelenségeit, valamint az ebből származó problémák megoldását elősegítő hatékony iskolai stratégiákat gyűjtse össze, mutassa be és tegye hozzáférhetővé az iskolai oktatással, neveléssel foglalkozók számára. Ennek megfelelően a konferencia résztvevői gyakorlati segítséget kívántak nyújtani arra nézve, hogy milyen pedagógiai megközelítések és módszerek alkalmazása lehet eredményes e jelenségekkel szemben. Összeállításunkban előadórészleteket közlünk a helyszínen készült magnófelvételek alapján.

III Márton¹

Debrecenben tartottak egy diákkonferenciát mintegy ezer középiskolás diák részvételével. Az egyik szekcióban az idegengyűlöletről, a rasszizmusról volt szó. Ebben a szekcióban a diákok kitöltötték egy tesztet, természetesen név nélkül, a nem és az életkor feltüntetésével. Egyértelmű, hogy a konferencián jelenlévők nem tekinthetők standard mintának, hiszen ez egy speciális kör, de ebben a témában elég kevés felmérés készült, s talán érdekes és tanulságos, hogy ők hogyan

¹ Az előadó a Magyar Emberi Jogvédő Központ képviselőjében szolt.

vallanak önmagukról, s hogy válaszolnak a kérdésekre. A teszt kitöltése előtt általánosságban beszéltem a rasszizmusról.

Az első kérdés úgy szólt: „Rasszista vagy-e?” Három válaszlehetőség volt. A jelenlévők 2/3-a választotta az elsőt, és vallotta magáról, hogy ő „nem” rasszista. Azt a válaszlehetőséget, hogy „Kicsit, néha rasszista vagyok”, az ott lévő diákok 1/3-a vállalta. A harmadik választ, az „igen”-t, nem vállalta senki.

A következő kérdés az volt, hogy az illető diák ismer-e személyesen rasszista embert, a környezetében van-e kapcsolata olyan emberekkel, akikről az elmondottak alapján ez valószínűsíthető. A megkérdezettek 25%-a mondta azt, hogy igen, méghozzá sokat. 70% említette, hogy néhányat, és 15% állította határozottan, hogy az ő környezetében egyetlen rasszista ember sincsen. Ezek elgondolkodtató adatok, és nyilván lehet gyermeki naivitással is magyarázni kérdéseket vagy válaszokat, de azt hiszem, hogy egy adott cselekmény bizony bántó lehet egy adott kisebbségre nézve anélkül is, hogy tudatosulna benne. Ugyanez történik, ha például valamelyik minisztériumban hoznak egy jogszabályt vagy intézkedést, amely látszólag nem rasszista, a valóságban azonban egy adott kisebbséget hátrányosan érint. Ha ez nem tudatosul a jogalkotóban vagy a végrehajtóban, akkor valóságos megkülönböztetés, tehát negatív diszkrimináció fog létrejönni akarata ellenére is.

A következő kérdés, amit kiemelnék, az volt, hogy „Van-e tudomásod arról, van-e Magyarországon olyan jogszabály, amely az emberek egyenlőségéről szól?”. Hát, azt hiszem, elég egyszerűen van megfogalmazva a kérdés: van-e bármi, ami írott formában garantálja azt, hogy a cigány ember egyenlő a nem cigány emberrel, a fekete egyenlő a fehérrel. A válaszadók 10%-a azt állította, hogy ilyen nincs. Ez azért tekintendő nagyon magas aránynak, mert a b) válasz úgy szólt, hogy „nem tudom”, és ezt a lehetőséget a válaszadók 50%-a jelölte meg. Elgondolkodtató az, hogy a jelenlévő középiskolás diákok 60%-a nem is tudja, hogy Magyarországon szól-e törvény arról, hogy mi egyenlőek vagyunk. Ezek a válaszok bennem is, azokban is, akikkel kiértékeljük ezt a tesztet, mély aggodalmat keltek.

Van egy olyan kínai közmondás, hogy „Ha szereted a gyereket, küldd el utazni!”. Tehát, ha azt szeretném, hogy széles látóköre legyen, hogy ne csak egy adott szemszögből nézze az egész világot, és főként ne így értékelje, akkor több kultúrával igyekszem megismertetni. Úgy gondolom, jelenleg Magyarországon a kultúrát lehetne monokultúrának nevezni, a társadalomban pedig lényegében homogén közeg van. Aki ebben mozog, találkozik ugyan idegen dolgokkal, de nem ez a jellemző. Ezt fogadja el természetesnek, és ha valami furcsával találkozik, akkor általában – diákokról beszélek – nevet rajta vagy értetlenül fogadja. Rosszabb esetben – és ez már összefügg azzal, hogy vannak olyan szervezett erők, amelyek ezt az információhiányt felhasználva rossz irányba terelik a fiatalok gondolatait – ez az információhiány megfelelő táptalaja lesz a rasszista gondolkodásnak és viselkedésnek.

Ezért tartottuk fontosnak megkérdezni azt a diákoktól, hogy voltak-e külföldön. Ennek a korosztálynak 15%-a nem volt soha életében más országban, 35% volt a szomszédos országokban, kimondottan a magyarok területén, ami az itthonihoz sok szempontból hasonló közeg. Kíváncsi lennék, hogy a fiatalok más kultúrákat is ismerjenek meg, hogy találkozzanak minél többféle, a miénktől eltérő szokással, életmóddal, kultúrával. Lássák, hogy másképp is lehet. Nem kell szeretni, csak el kell fogadni. Ebből a szempontból aggasztó, hogy a diákok 50%-a nem mozdult ki a Kárpát-medencéből. 48% járt a fejlett tőkés országokban, és összesen két személy fordult meg már Afrikában is és találkozhatott olyan kultúrával, amely merőben eltér az általunk megszokottól.

Az elmúlt 40 évben minden olyan információ, amely például Afrikából vagy az arab világból jött hozzánk, sajnálatos módon egyoldalú volt. Ha feltűnt, feltűnik a tévében egy színesbőrű ember, akkor az esetek több mint 80%-ában valamilyen negatív környezetben jelenik meg. Így alakulhatnak ki azok a sztereotípiák, hogy az arabok seftelnek, valutáznak, kiutasítják őket, drogkereskedők stb. Az afrikai országokról bemutatott képek pedig kimondottan olyan egyoldalú benyomást keltenek az átlagemberben, hogy az afrikai vidékekre az éhezés, a törzsi háborúk, a nyomor, a szárazság, az éhínség stb. – és csak ezek – jellemzők. Természetesen be kell mutatni ezeket a dolgokat is, helyes, hogy az emberek értesülnek ezekről. Azonban nagyon veszélyes. Ha egy társadalomról, népről, etnikumról egyoldalú ismereteket táplálnak az emberekbe, akkor sajnálatos módon egy átlagember általánosítani fog, hiszen nincsen semmi lehetősége arra, hogy máshonnan is információt szerezzen, és kialakul benne egy olyan összekapcsolt kép, hogy „arab egyenlő valutázó”.

Az utolsó kérdés, amit a kérdőívből említenék, így szól: „Mit tennél abban az esetben, ha látnád, hogy egy szélsőséges csoport egy afrikai fiatalat ver az utcán?” Az első válaszlehetőség az volt, hogy elszaladnék. Ezt a fiúk közül egy sem vállalta, a lányok 1/4-e ezt választotta. A második válaszlehetőségre – „semmit sem tennék” – adott sok „igen” válasz elkeserítő. A fiatalok 40%-a semmit sem tenne! Összesen 30% foglalt állást a segítségkérés mellett, ami jelen esetben azt jelentette, hogy odamegy egy telefonfülkéhez, felhívja a 07-et, a rendőrséget. Tehát a tesztet kitöltők 70%-a még ennyire sem hajlandó. Sajnos. Négy fő válaszolta, hogy beavatkozna, tehát vállalná azt – a reális lehetőséget felmérve –, hogy tettelesen megpróbál segíteni a bajba jutottnak.

Csányi Vilmos²

Hogy milyen mély az emberben a vonzódás a csoportképződés iránt, azt számos szociológiai kísérlet igazolja. Ha alkalmunk van arra, hogy a sajátunknak tekintett csoportért áldozatot hozunk, azt habozás nélkül megteesszük. Ez egyik alapvető tulajdonságunk.

Egy másik tulajdonságunk, amely szintén a csoportok felismerésével, a csoportok elismerésével kapcsolatos, amit a humánétológusok indoktrinálhatóságnak neveznek. Ez alatt azt értik, hogy az emberek csoportjai rendkívül könnyen elfogadnak leegyszerűsített, primitív eszméket, ha az a csoportjuk eszméje. Tehát, ha egy embertársaság egy bizonyos csoport tagjának tartja már magát, akkor a csoport eszméje, a csoport ideálja, a csoport definíciója vagy kifejeződése révén megjelenő eszmerendszernek a leegyszerűbb formáit is hajlandó elfogadni. Félreteszi a rációt, a logikát, félretesz mindenfajta logikai analízist, amely ezt az eszmerendszert esetleg felülvizsgálná vagy szembesítené a tényekkel. Ha ez a tulajdonság nem működne, akkor nem lehetne csoportokat létrehozni, hiszen a nagyobb létszámú csoportoknak szükséges egy olyan áttekinthető, egyszerű eszmerendszer, amely azt a csoportot jellemzi, s amelyből következnek bizonyos aktivitások, bizonyos tevékenységek, amelyek megmondják, hogy te ki vagy. Megmondják, hogy kik azok, akik nem tartoznak a csoportba. Ezt nagyon egyszerűen, nagyon primitíven is el lehet magyarázni, és mindenki boldogan, szívesen vállalja ezt, hogy a csoporthoz tartozók. Természetesen a kívülállók látják, hogy ez egy primitív eszmerendszer, ebben ellentmondások vannak, hogy ezeket könnyen meg lehet cáfolni, de ezek az érvek nem hatnak, mert ezek az érvek kívülről jövő érvek.

² Az előadó etológus, egyetemi tanár. Az ELTE TTK etológiai tanszék vezetője.

Vannak olyan archaikus társadalmak, ahol az „ember” szó csak a törzs tagjaira vonatkozik. A többi ember a vadászható állatok kategóriájába tartozik, és ez teljesen természetes az adott kultúrában. Az ember ilyen mértékben meg tudja a külső csoportok tagjait saját tagjaitól különböztetni. Ugyanakkor ez a bizonyos indoktrinálhatóság azt jelenti, hogy rendkívül könnyen alkalmazkodik valamilyen, a csoportja által befogadott kultúra sémáihoz. Említenék egy híres kísérletet.

Égy Miller nevű szociológus végezte a hatvanas években és világhírű lett. Többen megismételték, és ez is az indoktrinációval kapcsolatos tulajdonképpen. Miller a hallgatóival megbeszélte, hogy eljátszanak egy nyári táborban egy jópofa, szociális játékot. Két csoportra osztotta a hallgatókat. Egy részük rab lett, a másik részük börtönőr. Különböző szabályokban egyeztek meg. Most három napig börtönben tartják ezeket az embereket, és a börtönőröknek vigyázniuk kell, hogy ne szökjenek meg. Két nap múlva meg kellett szakítani a kísérletet, mert a gyerekek teljesen beleélték magukat a szerepekbe. Olyan jelenetek fordultak elő, hogy a börtönőrök megalázták a rabokat, olyan módon viselkedtek velük, amit a vezető már nem tudott tovább tolerálni, és két nap múlva ezt abba kellett hagyni.

Mindenki, aki részt vett a kísérletben, elfogadta a szerepet. Ezek normális, középosztálybeli amerikai gyerekek voltak, akik nyitottak a világra, és két nap alatt rabok lettek, két nap alatt börtönőrök lettek. Csak azért, mert volt egy nagyon egyszerű idearendszer, amit a csoportjuk elfogadott, amit ők is elfogadtak, s aminek a logikus következményeit megteremtették és végrehajtották. Néhányszor ezt a kísérletet megismételték, és kiderült, hogy hatásai nagyon tartósak, ezért az Egyesült Államokban azóta már nem szabad ilyen típusú kísérleteket végezni. Úgy néz ki, hogy a gyerekek komoly lelki sérülést szenvedtek, mert éveket ellenszenvvel viseltek azzal a csoporttal szemben, amely a kísérlet során velük szembesült.

Ez a kísérlet is azt mutatja, hogy van egy biológiai tulajdonságunk: bármilyen jegyekkel, bármilyen eszmerendszerrel, ha azt megfelelő helyen, megfelelő módon nyújtják nekünk, hajlandók vagyunk csoportokat képezni, hajlandók vagyunk csoporthoz tartozni, egyszerű, primitív eszméket elfogadni, és képesek vagyunk gyűlölni, megalázni, adott esetben megölni azokat, akik a csoporton kívül vannak. Ez olyan biológiai adottság, amelynek a legnemesebb, a legszentebb emberi jelenségeket, dolgokat köszönhetjük, és a leggyűlöletesebb, legördögibb emberi tulajdonságok is ebből eredeztethetők. Ezt a tulajdonságot az emberi evolúció hozta létre. Semmilyen módon nem lehet kiirtani, nem lehet megszüntetni, nem lehet valamilyen áldásos kúrával eltüntetni az emberi evolúciós örökségből.

Mit lehet mégis tenni? Hiszen nem kétszáz csoportokban vándorolunk a végtelen szavannán; hanem már hatmilliárdan vagyunk, vagy már talán többen is. Az emberiség gyakorlatilag beborítja az egész bolygót, a csoportok összeérnek, átfednek. Mindaz a rossz tulajdonságunk, amely nagyon jó volt az evolúció évezreidei alatt, most hirtelen nagyon veszélyes lett. Most hirtelen valamit tenni kell, mert ezek a tulajdonságok már nem adaptívak, nem jelentenek már semmilyen előnyt az ember számára. Kizárólag hátrányokat jelentenek.

Hogyan lehet menedzselni, hogyan lehet kezelni ezeket a tulajdonságokat? A legfontosabbnak a tudatosítást tartom, azt, hogy mindenki, elsősorban a gyerekek, tudjanak arról, hogy az ember milyen. Egy személyes dolgot szeretnék elmondani. Én a fiamnak öt éves korában felolvastam a „Legyek urá”-t. Az összes ismerősöm azt mondta, hogy gyilkos vagyok, ifjúság elleni büntetést követek el, és ne képzeljem, hogy ezt a gyerek megérti. És egyáltalán! A gyerek nagyon figyelmesen hallgatta. Ez több napig tartott. Rendkívül lekötötte, kicsit a végfelé kezdtem aggódni, mert látszott, hogy emocionálisan nagyon-nagyon megrázza őt. Több hétig

beszélgetünk róla, és később kiderült, hogy az óvodában volt egy kisfiú, akit gyógypedagógiai intézetbe kellett volna vinni, de pár hónapig ott volt az óvodában, a gyerekek fel akarták akasztani őt a WC-ben. Akkor derült ki, hogy a fiam pontosan tudja, hogy ez a dolog miért van, hogyan van. És ő volt először az egyetlen, aztán jöttek többen, akik a beteg kisfiú védelmére keltek. Tudta, hogy miért kell ezt a gyereket védeni.

Azt hiszem, nagyon korán, valószínűleg már az óvodában el kell magyarázni a gyerekeknek, milyenek vagyunk. Hogy miért hozunk létre csoportokat, és hogy vajon mi a funkciója ezeknek a csoportoknak.

A másik gondolatom az, hogy a csoportoktól nem fogunk megszabadulni, és nem is kell, hogy tőlük megszabaduljunk. Pontosabban egy módon tudjuk a csoportképződés hatását jóra fordítani, ha a csoportokat funkcionálissá tesszük. Ha nem az izoláció eszközének, hanem egy nagyobb csoport komponensének tekintjük. Ha azt mondjuk, „ha te vallásos vagy, neked jogod van vallási csoportot alkotni, de mi a funkciója ennek a csoportnak?”. Ha ennek a funkciója az, hogy segítsen a társadalom, hogy segítsen bizonyos dolgokat elvégezni, akkor a te csoportod egy jó csoport, aminek helye van a társadalomban, és mi büszkék vagyunk rá, hogy te ehhez a csoporthoz tartozol. Ez esetben a csoport itt úgy jelenik meg, mint egy nagyobb csoportnak az alcsoportja. Ez a nagyobb csoport ma az emberiség. Amikor látjuk, hogy az Üllői út végig van dekorálva, hogy „ufos go home!”, akkor ugye ezen mindenki nevet, mert megvan a véleményünk az ufóról is, de hogy az ufók menjenek haza, ez egy furcsa dolog. Ez nemcsak science fiction. Ez nemcsak a harmadik típusú találkozások örültsége, ez csoportreakció. Az emberiség vagyunk mi, és vannak mások. Kell, hogy legyenek mások, ha mi vagyunk. Ez teljesen egészséges reakció nemcsak Magyarországon, hanem szerte a világon, ami egy csoporthoz való tartozást fejez ki. Elismerjük, hogy az emberiség az egy csoport, és akkor kell, hogy legyenek mások, mert csak akkor van értelme ennek a dolognak. De pontosan azt mutatja, amennyiben a gyerekeknek úgy definiáljuk a csoportot, hogy a csoportok csoportokat tartalmaznak, te az emberiség csoportjába tartozol, azon belül európai vagy, azon belül magyar vagy, és elmagyarázzuk, hogy ez hogyan van, ez egészen más perspektívát ad a gyerekeknek, mintha csak azt látja, hogy ő néhány osztálytársával bizonyos csoportot alkot, és hogy azon kívül nincs világ! Nem megszüntetni kell ezeket a csoportokat, hanem funkcióval felruházni. Meg kell mutatni, hogyan épülhet be egy funkciókkal rendelkező csoport más csoportok közé, és akkor meg lehet tanulni azt a toleranciát és tiszteletet, amelyet a más csoporttal való együttműködés igényel.

Kovács Mónika³

Ahogy sémákkal rendelkezünk a minket körülvevő tárgyi világról, ugyanúgy sémáink vannak az emberi viselkedésről és önmagunkról is. A felnövekvő gyermek nem egyedül él a világban, mialatt felfogja a világot, megtanulja vele együtt a nyelvet, amely lehetővé teszi számára, hogy a hozzá hasonló emberi lényekkel kommunikáljon és elsajátítsa az adott kultúra világról való tudáskészletet. Amit tudunk, csak nagyon kis részben saját tapasztalataink eredménye, sokkal több az, amit szüleinktől, tanítóinktól, barátainktól tanulunk.

Az etnikai sztereotípiák sem mások, mint más sémáink: egy tulajdonság mentén – az etnikai hovatartozás mentén – kategóriába sorolnak embereket.

³ ELTE Pszichológiai Intézet.

Hogy miért éppen az etnikai hovatartozás mentén kategorizáljuk szívesen az embereket, annak az az oka, hogy – úgy tűnik – erős hajlamunk van arra, hogy önmagunkat minél pozitívabban értékeljük. Ha a hozzánk közel állók csoportja a „mi csoportunk” tagjai valamilyen szempontból jobbak, mint azok, akik nem tagjai a „mi csoportunknak”, akkor mi is jobbak vagyunk náluk. Így tehát erős hajlam él az emberekben saját csoportjuk favorizálására és a külső leértékelésére. Sumner ezt a saját csoport favorizálására irányuló hajlamot nevezte etnocentrizmusnak. Ennek a hajlamnak tulajdoníthatjuk azt is, hogy ha egyszer létrejön mások külső csoportként való kategorizálása, akkor ez gyakran jár azzal, hogy negatív tulajdonságokat tulajdonítanak nekik.

A kutatók nem kevesebbet állítanak, mint hogy az etnikai attitűdök már igen korai gyermekkorban kialakulnak. Azt, hogy etnikai csoportok vannak, már a 3-4 éves gyerekek tudják. Ahogy a gyermek identitása fejlődik, megtanulja, hogy ő maga melyik csoporthoz tartozik, illetve azt, hogy melyek azok a csoportok, amelyekhez nem tartozik. Clark és Clark a negyvenes évek végén fehér és néger óvodásokat kért, hogy fehér és néger babák közül mutassák meg, melyik a fehér és a néger, melyik baba olyan, mint ők maguk, illetve azt, hogy mutassák meg, melyik a szép baba. Már 3-4 éves gyerekek jól azonosították a néger és fehér babát, és önmagukat is. Arra a kérdésre, hogy mutassák meg, „melyik a szép baba”, a fehér és a néger gyerekek többsége is a fehér babát választotta. Saját hovatartozásának megtanulása mellett a gyerek megtanulja azt is, hogy az adott csoport tagjának lenni milyen státusszal jár az adott társadalomban. Az említett vizsgálatot a hatvanas évek végén megismételték: ekkor „szép baba”-ként a fehér gyerekek továbbra is a fehér babát választották ugyan, a néger gyerekek azonban többségükben a néger babát. Ez az eredmény könnyen értelmezhető a polgárjogi harcok hatásával, a néger öntudat megerősödésével.

Pokorni Zoltán⁴

Azt gondolom, hogy idegengyűlölet, xenofóbia bizony mindig volt, fájoan érezzük, hogy ma is van, és félok, hogy mindig is lesz. A veszélyt az okozza, hogy amikor ez felszínre kerül, akkor öngerjesztő folyamattá válhat. Számomra a kérdés az volt és ma is az, hogy most, 1994-ben ennek vagyunk-e a tanúi, létezik-e egy ilyen öngerjesztő, erősödő folyamat vagy nem. Óhatatlanul ki kell térni arra, ami 89–90 táján, tehát az úgynevezett rendszerváltás környékén történt, hiszen a rendszerváltás felszínre hozott több új jelenséget, amely befolyásolja alakulását. Az egyik: a külföldiek, a nem magyarországi lakosok nagyarányú bevándorlása. A második: a munkanélküliség és számos egyéb gazdasági folyamat különösen hátrányosan érinti a cigányságot, és ezért markánsabban jelenik meg ez a réteg mint peremcsoport. A harmadik: a politikai érvrendszerben megjelent – még ha nem is vált elfogadottá, de megjelent – az idegen fogalma. Lehet olvasni olyan írásokat, olyan programokat, ahol az idegen és a magyar szemben áll egymással, és némelyik párt ezt programszerűen is vallja. A kérdés az, hogy mit tehetnek az oktatás szakemberei, a pedagógusok az idegengyűlölettel szemben, illetve mit tehetnek azok, akik az oktatáspolitikát nemcsak az egyes iskolákban, hanem egész szerkezetben próbálják végig gondolni.

Én azt látom, hogy itt három különböző dologról van szó, és ennek megfelelően három különböző eszközt kell alkalmazni. Az egyik alapfeladat az, hogy

⁴ Az előadás a konferenciát szervező, illetve támogató Oktatásul a Demokráciáért Alapítvány, illetve a Pro Scolis Urbis Alapítvány kuratóriumának tagja.

nekünk pedagógusoknak meg kell ismertetnünk tanítványainkkal a különféle „másságokat”.

A második az okok tisztázása, bemutatása. Hogyan lehet ezt megtenni? Nyilván két út van. Az egyik a már meglévő tárgyak, ismeretkörök integrációja. A történelemben, az irodalomba és más tantárgyakba kell beépíteni ezeket a kérdéseket. A második pedig önálló tananyagok kidolgozása.

Az első út az oktatási szerkezet számára azt a problémát, azt a feladatot veti fel, hogy a tankönyvtámogatások rendjében vagy tankönyvek kialakításánál bizony preferálni kell azokat a tankönyveket vagy pedagógiai programokat, amelyek kitérnek az irodalom, a történelem vagy a földrajz tanítása során ezekre a kérdésekre, választ adnak a diákok számára a „miért más” kérdésére. A második egy sokkal önállóbb fejlesztési feladatot is ró magukra a pedagógusokra és az oktatásirányításra is. Nincsenek ma, illetve csak nagyon kis számban, egymástól elszigetelten léteznek ilyen programok. Néhányról tudunk, például a „Civitas program” vagy a „Jó polgár program” próbál önmagában is fölépíteni olyan logikát, olyan racionális gondolatmenetet, amely képes ezt a problémát normális diskurzusban megbeszélteni a diákokkal. Ugyanakkor ezek a programok nem jelennek meg a mai osztályfőnöki gyakorlatban, egyszerűen nem folyik erről beszélgetés. Nem jelenik meg ez a program a tanári továbbképzésben vagy a pedagógusképzésben sem. Ez másik két olyan terület, ahol feltétlenül jelen kell lennie ennek a fajta racionális gondolkodásnak.

Úgy látom, két utat kell járni a pedagógiának. Az egyik az integráció, a másik pedig az identitás erősítése, ami bizony együtt jár egyfajta szeparációval. A nemzetiségeknél én azt gondolom, hogy preferálni kell az identitást erősítő és ilyen szempontból még a szeparáció veszélyét is vállaló utat. Ezzel szemben a szociológiai értelemben vett peremcsoportoknál véleményem szerint az integráció a követhető logika, a követhető irány.

Nehéz eldönteni, hogy az iskolai gyakorlatban a cigánysághoz hogyan közelítsünk. A Gandhi Alapítványi Iskola valahol a kettő között áll az én szememben, és jól teszi. Egyfelől arra tesz kísérletet – én legalábbis úgy értékelem –, hogy megteremtse egyfajta középosztályt, egy középosztályi út lehetőségét mutassa meg a cigányságnak, ugyanakkor ezt egy erős identitással együtt kívánja megtenni.

Végül mi az, ami nemcsak egyéneknél a pedagógusoknak, hanem az oktatás irányítóinak és mindenkinek a felelőssége? Úgy gondolom, az oktatás a legfontosabb integrációs mechanizmus. Nem hiszek abban, hogy létezik „olvasztótégely” vagy bármi egyéb, hogy ezek sikeres politikák lehetnek hosszú távon. Ugyanakkor posztulátumként az oktatásnak mégis az integrációt kell szem előtt tartania. Már nemcsak a másságról beszélve, hanem más értelemben is. A korai szelekció bizony azzal a veszéllyel jár, hogy erősíti a különböző nemzetiségekhez, különböző peremcsoportokhoz tartozók elkülönülését, leszakadását. Ha a jelenlegi életkornál hamarabb, tehát nem tizenéves korban, hanem annál korábban, tíz vagy tizenkét éves korban kényszerülnek intézményt választani a diákok, akkor egyre erősödni fog az ilyen alapon történő elkülönülés. Azt gondolom, valamennyiünk felelőssége, sőt kötelessége, hogy ezt az elkülönülést, erősebb tagozódást elkerüljük, sőt megakadályozzuk.

A másik ilyen probléma a felekezeti elkülönülés. Ez érthető módon összekapcsolódott az egyházi iskolák indításával a szabadságával. Azt gondolom, hogy sok esetben az elkülönülés vágya és nem a józan, racionális felekezeti szempontok vezették az új iskolák indítóit. Nehéz itt érvelni. Jőmagam sikeresen csak bibliai idézetekkel szoktam érvelni ezekben a vitákban. Egyetlen egyet szeretnék megosz-

tani Önökkel, a jézusi mondatot, hogy „Ti vagytok az élet sója...”. Nem hinném – szoktam mondani az egyházi iskolák harcos elkülönülőinek –, hogy a sónak a sórtartóban volna a helye. Bizony nem ott, hanem a többi gyerek között éppen azért, hogy a hívő gyermekek másságát, az ő tudását mindennap, a hétköznapokon meg tudja jeleníteni.

Utoljára egyetlenegy kérdés; hogyan lehet a pedagógusok ösztönzési rendszerén keresztül segíteni a probléma megoldását. Hogyan lehet olyan bérrendszert kialakítani, hogy azok, akik peremcsoportok vagy felzárkóztatásra igényt tartó diákok oktatásában részt vesznek, ne érezzék magukat sokszorosan hátrányos helyzetben. Nehéz ez, hiszen nem akarunk cigányosztályokat létrehozni, nem akarunk szegényosztályokat létrehozni, tehát nem tudunk a szokásos munkajogi kategóriákkal élni, hogy ilyen meg amolyan pótlékok kapnak. Azt gondolom, hogy azoknak a pedagógusoknak kell pluszjövédelmet kapniuk, akik bármilyen típusú felzárkóztató munkát, differenciált tevékenységet végeznek, függetlenül attól, hogy ez elkülönült osztályban történik-e. Önmagában a felzárkóztató program futtatása kell hogy a bérezés vagy a jövedelem alapja legyen.

Vörös István⁵

Kezemben egy olyan könyvet tartok, amelynek angolul Cigányút a címe. A magyar fordítás címe: „Milyen út vár rájuk?” *Rachel Guelfo* írta, aki az amerikai békeszolgálatról van Magyarországon már második éve, és pillanatnyilag a Gandhi Alapítvány munkatársa. Idézeteket hoz arra, hogy mi is az a probléma, ami körülveszi a cigányságot. Néhány példa:

Egy egyetemi hallgató Debrecenből mondja: „Ami engem illet, én átmegyek az utca másik oldalára, ha szembejön velem egy cigány, és a vonaton sem utazom abban a felükében, ahol egyetlenegy cigány is van. Félek tőlük. Jobban teszik a fehér emberek, ha elkerülik őket és nem keverednek összetűzésbe velük. Mi elkerüljük őket a legtöbb esetben, és remélem, hogy ők is ugyanezt teszik.”

Egy másik egyetemista: „A cigánygyerekek nem tanulnak jól. Főleg azért létezik a cigányprobléma, mert nem tudnak és nem is akarnak beilleszkedni a társadalomba. Joguk van itt élni, de szerintem meg kellene tanulniuk, hogyan kell civilizált módon élni. Az a probléma a cigányokkal, hogy híján vannak a higiénának és az ösztönzésnek, nincs bennük tisztelet a társadalmi értékek iránt. Az életvitelük sem felel meg a kívánalmainknak. Nem kedvelnek minket és mi sem rajongunk értük.”

Egy pécsi egyetemista: „Ha megtagadják a munkát és a normális gyermeknevelést, akkor az lenne a legjobb megoldás, hogy a világ összes cigányát egy országba, egy úgynevezett Cigányországba deportálnák. Ott a saját maguk lábán kellene megállniuk, s ha nem oldoznának, akkor éhen halnának. Sajnos tudom, hogy ezt az ötletet nem lehet megvalósítani a nemzetközi közvélemény miatt.”

Az utolsó idézet egy *Hayek* nevű osztrák társadalomtudós és filozófus művéből való és így hangzik: „A tényből, hogy az emberek nagyon különböznek, következnek, hogyha egyenlőként kezelnek őket, ennek eredményeképpen egyenlőtlenek keletkeznek közöttük, és csak úgy kerülhetnének azonos helyzetbe, ha különböző módon bánunk velük. A nemzeti és faji kisebbségekkel való egyenlő bánásmódot arra a kijelentésre alapozni, hogy nem különböznek a többi embertől, nem más, mint burkolatlan elfogadni, hogy a tényleges egyenlőtlenség igazolná a más bánás-

⁵ Az előadó a Gandhi Alapítványi Gimnázium igazgatója.

módot, és ezt követően nemcsakára fel is bukkannának annak a bizonyítékai, hogy valóban létezik némi eltérés ember és ember között.”

Nagyjából ezek azok a szélső pólusok, amelyek között a Gandhi Gimnázium elkezdett szerveződni. Az ötlet dél-dunántúli beás cigány fiatalok körében merült fel. Szerencsésük volt, eléggé kézenfekvő ötletéről van ugyanis szó, benne volt már a levegőben, hogy valamilyen módon lépni kell már ez irányba az oktatás területén. Magyarmecskén létezett egy olyan általános iskola, mely a cigányság oktatásának problémáit megpróbálta a saját érejtére támaszkodva valamilyen módon kezelni. *Derdák Tibor* – aki abban az időszakban más országgyűlési képviselő volt – vált a motorjává ennek a dolognak, elkezdett partnereket keresni. Elég hamar megtalálta két beás cigányszármazású középiskolai tanár, Orsós Anna és Bogdán János személyében. Hozzájuk csatlakoztam nemcsakára én és még néhányan. Végül is a Soros Alapítvány támogatásával sikerült főfoglalkozásként ezt a dolgot csinálnunk, és ilyen módon idén január végén megkezdődhetett a tanítás.

Az Alapítvány célja, hogy középiskolát működtessen, amely jó minőségű érettségit ad az oda bekerülő gyerekek kezébe, illetve egy olyan szellemiségű pedagógiai, oktatási közeget valósít meg, amely arra indítja a gyerekeket, hogy minél többen tanuljanak tovább, szerezzenek diplomát. Úgy gondoljuk, hogy a cigány származású értelmiség létrejötte, amely érzékeny a cigányság problémáira, lehet igazán autentikus kezelője ennek a problémának.

A cigányságon belül az érettségizettek aránya számításaink szerint 0,5%, a diplomások aránya pedig csupán ezrelékekben mérhető. 1992-ben Magyarországon mintegy 70 000 diák felvételizett, ebből mintegy 27 500 nyert felvételt. A népességben belüli arányokat alapul véve 3500 cigány felvételizőnek kellett volna lennie és kb. 1370 felvett cigány hallgatónak. Nyilvánvaló azonban, hogy ennek a létszám-nak csupán az elenyésző töredékéről beszélhetünk. A helyzet súlyosságát érzékelteti az adat is, hogy a beás diplomások száma – ismereteink szerint – jelenleg 12-14 fő. A beás cigányság legnagyobb tömegben Dél-Dunántúlon él, ők abban különböznek a magyarországi cigány lakosságtól, hogy az anyanyelvük a román nyelv egy olyan archaikus változata, amely nem ment keresztül a nyelvújításon. Becsült adatok szerint kb. 50-60 ezren élnek a Dél-Dunántúl Somogy, Tolna, Zala és Baranya megyéjében.

Nagyon fontos dilemma bukkán fel rögtön az elején az iskola létezésével vagy szervezésével kapcsolatosan. Nevezetesen, hogy az értelmiségi életforma jelenti-e a boldogulást, ígérheti-e majd azt a megoldást, amelyet mi várunk. Hisz számtalan más életstratégia is elképzelhető, ami teljes életet jelent, és amely a boldogságot is eredményezheti az egyén számára. Ez a probléma azonban a cigányság esetében egyelőre teljes mértékben teoretikus probléma, a cigányság szociális szerkezete ugyanis az előbb idézett szám adatok tükrében is azt mutatja, hogy körükben egészen súlyos az alulképzettség. Értelmiségi rétegük – különösen a beás cigányságról beszélve – rendkívül vékony, gyakorlatilag hatéroként nem is létezik.

A középiskola hat évfolyamos. Ennek oka, hogy a cigány diákok iskolai-középiskolai, illetve diplomaszerező pályafutásához ez a legrövidebb út. Óriási az óvodák és az általános iskolák szükségessége, nagyon jó volna, ha lenne minél több iskola-előkészítő óvoda, a problémát kezelő alsó tagozatos iskola. Azonban ehhez egyelőre hiányoznak a szakemberek. Vannak jószándékú kezdeményezések, vannak is szakemberek, de tömegével, akik minden iskolában, minden szükséges területen jelen lennének, egyelőre még hiányoznak. (...) A hatosztályosságot az is indokolja, hogy tapasztalataink, illetve az irodalom szerint is úgy tűnik, hogy cigány diákok iskolai pályafutása az általános iskola felső tagozatában megtörik, ésvagy jelentős számban elhagyják az iskolát. Eredményeik nagymértékben és

látványosan, jól érzékelhetően csökkennek. Úgy gondoltuk tehát, hogy 12-13 éves korban még megtalálhatók azok a tehetséges cigány gyerekek az iskolákban, akiket ha – hitünk szerint – optimális pedagógiai körülmények közé helyezzünk, sokkal több eséllyel vesznek részt az oktatásban. (...)

A hetvenes években volt egy sajtópolémia, részben nyelvészeti szaklapokban, részben pedig például az Élet és Irodalom és a Valóság hasábjain, amely akörül zajlott, hogy legyenek-e cigányosztályok vagy inkább vegyes osztályok létezzenek. Az általános iskolában ekkoriban az a szokás volt uralkodó – és a dél-dunántúli régiót járva úgy tapasztaljuk, hogy ez még ma is megvan –, hogy a cigányság problémája, elsősorban szociális probléma. Tehát úgy gondolják, ha szociálisan tudja kezelni az iskola (valamilyen módon segíyezni a rászorulókat vagy más egyéb trükkökkel), akkor ez majd megoldja a problémákat. Ez a cigányosztály- vagy vegyesosztály-dilemma azonban valami másról szól, valami másról is szól legalábbis.

Azt tapasztaljuk, hogy az iskolákban automatikusan a gyengébb osztályokba teszik a cigány gyermekeket. Ennek az az oka, hogy produkcióik valóban gyengébbek. Nem a képességeik, hanem a produkcióik. Innen aztán már egyenes út vezet a kiegészítő osztályokba. Olyan elriasztó tapasztalatunk is volt – pontosabban ez már inkább csak hír volt egy elmúlt szituációról, de a nyolcvanas évek végén ez még létezett –, hogy egy iskolában a kolompár cigány gyerekeket teljesen külön épületben, teljesen külön osztályként, külön tanítónővel próbálták meg tanítani. A legfőbb vád azzal szemben, hogy cigányosztályok létezzenek, az, hogy szegregál vagy gettókat idéz elő. Ezek az idézőjelbe tett gettók, a kiegészítő osztályok tekintetében, a kísérleti iskolák tekintetében valamilyen mértékben már így is léteznek Magyarországon.

Hiányzik a gyakorlat, hiányzik a szakember. A középiskolában teljes mértékben. Ennek a középiskolának a legnagyobb problémája tehát éppen az, hogy nekünk magunknak is most kell megszereznünk a gyakorlatot, nekünk magunknak is végig kell járnunk ezt az utat még. Olyan iskolát szeretnénk éppen ezért csinálni, ahol nem ideologikus vagy kormányzati normameghatározások közvetítése zajlik, hanem az általános normák, az általános emberi normák közvetítése a gyerekekhez igazodva valósul meg.

Záró gondolatok

A téma zavarbaejtően sokágú és sokféleképpen variálható. Tekintettel arra, hogy etnikai, nyelvi, kulturális, vallási stb. szempontból homogén országok nem léteznek, ismervé a környezetünkben tenyésző sokféle etnikai szociális és politikai fóbia fokozatait, biztosan tartós együttélésre kell berendezkednünk ezekkel a problémákkal, és csak makacs illúziók sugallhatják, hogy egyszer s mindenkorra megoldhatóak lennének. Ezekre a jelenségekre minden provokatív hangsúly nélkül, sajnos még nagy jövő vár. Minthogy ezek nyilvánvalóan nem pusztán pszichikai eredetűek, kezelésük sem lehet csak ilyen irányú. Hatásuk ellensúlyozására és a problémák kezelésére a mi módszereinkkel is törekedni kell. Ez viszont újfajta iskolai stratégiákat is igényel, amelyek – tapasztalataink szerint – egyelőre csak halványan jelennek meg az oktatási-nevelési folyamat különböző pontjain (tantervi elemek, módszertan, tanári attitűdök stb.).

A határok nyitottsága a mai helyzetben csak „rontani” fog, hiszen a szabad tőkeáramlás, a munkaerő-vándorlás, vagy éppen a menekülthullám, nem kerüli meg Magyarországot sem. Nem mentesülhetünk attól, hogy egyre sokrétűbben kell alkalmazkodnunk az eltérő kulturális normákhoz, szokásokhoz. Felnőttkorban ez

sokkal nehezebb, éppen ezért az oktatásirányítás és a gyakorlati pedagógusok felelőssége rendkívül nagy; nekünk kell erre már gyermekkorban különböző módszerekkel készíteni, felkészíteni, nevelni. Természetesen nem pusztán az oktatásügyön múlik, milyen mértékben erősödnek meg vagy szorulnak háttérbe ezek a jelenségek, de felelősségünk elvitathatatlan.

A konferencia szervezőinek és résztvevőinek egybehangzó véleménye az, hogy a mai magyar oktatásügy nem kezeli súlyának megfelelően ezt a problémát. A multikulturális társadalom léte nem érintette meg, nem gyakorolt hatást az oktatásügy alakítóira, ennek megfelelően nincsenek megfelelő stratégiák sem a tanárképzésre, sem az iskolai munkára vonatkozóan. Elszigetelt kezdeményezések történtek ugyan, számos szakember foglalkozik a kérdéssel, ám hiú remény, hogy ily módon tartós és látványos eredmények, változások következzenek be.

A hamis vagy nem teljes információk alapján az előítéletek kialakulása, illetve ezek általánosítása az adott csoport minden tagjára, nagy valószínűséggel csak tartós együttéléssel méréselkelhető. Számtalan példa és szociológiai kísérlet igazolta, hogy a felvilágosítás önmagában mit sem ér; az előítéletekkel „kellően” beoltott ember gyakorlatilag teljesen ellenállónak bizonyul minden olyan új ismerettel szemben, amely kialakult álláspontjának megváltoztatására irányul.

Az együttélés „gyakorlását” már a legkisebb korban lehet és kell elkezdeni, ez azonban nem jelentheti a tanulók spontán összeeresztését. Ez ugyanis többnyire a kisebbségek tagjainak csoporton belüli elszigetelődését eredményezi, amely szinte feloldhatatlan konfliktushelyzetet teremt. Visszakapcsolásuk a közösség életébe rendkívül nehézkes, ha nem lehetetlenné válik. Tovább nehezíti a helyzetet a mai iskolarendszert jellemző versenyorientált szemlélet, hiszen a kisebbségieknek a többség számára készült elvárásoknak kell megfelelniük, valójában tehát hátrányos helyzetből indulva kellene azokhoz hasonló eredményt produkálniuk. Ha pedig erre nem képesek, ez önértékelésük csökkenéséhez vezet és bennük az elkülönülés iránti, a többségben a kiközösítésre való hajlamot erősíti.

Szociológiai kísérletek eredményei is alátámasztják azt, hogy megoldást a közös munka, a különböző csoportok tagjainak kooperációja eredményezhet. Az iskola feladata a versenyzettsé helyett olyan situációk teremtése kell legyen, amelyben a tanulók lehetőséget kapnak arra, hogy együtt dolgozzanak. Az egymástól való kölcsönös függés a közös munkában elősegíti a különböző csoportokhoz tartozók egymás iránti tisztelőtét, egymás elismerését s ily módon elfogadását. Sajnos a jelenlegi gyakorlat – tapasztalataink szerint – ellentmond ennek, hiszen a mai iskola még a homogén csoportokat is polarizálja, azok tagjait is szembeállítja egymással.

Mit lehet tenni? Sürgető olyan tanterv/tantervek kidolgozása, amely a társadalom kulturális gazdagságát és sokszínűségét mutatja be. A tantervhez szorosan kapcsolódó módszertan kidolgozása sem várthat magára, és kívánatos lenne a tanulók kooperációját elősegítő pedagógiai módszertani elemek térnyerése a mindennapi oktatásban.

A tanárképzés céljai és követelményei között is meg kell jelennie a multikulturális kihívásra adandó válaszoknak. A pedagógusképző intézményeknek fel kell készíteniük hallgatóikat arra, hogy munkájuk során számos olyan diákcsoporttal fognak kapcsolatba kerülni, melyek etnikai, faji, vallási tekintetben eltérőek, s ebből adódóan „más” kulturális háttérrel rendelkeznek. A tanárnak rendelkeznie kell a kommunikáció és az együttműködés képességeivel. Ennek érdekében a képzés során lehetőséget kell biztosítani a hallgatóknak arra, hogy tapasztalatokat gyűjtsenek heterogén összetételű csoportok tanítása közben. Az oktatás az egyik kulcsterület, ahol az előítéletek, sztereotípiák, illetve az ezek következményeként

kialakuló társadalmi problémák (idegengyűlölet, rasszizmus stb.) kialakulása megelőzhető, éppen ezért elengedhetetlen, hogy a tanárképzés e szemlélet mentén (is) szerveződjön.

Sajnos a világ legtöbb országában hasonló a helyzet. Éppen ezért az IFFTU XVI. Világkongresszusán többek mellett a magyarországi PDSZ javaslatára határozatot fogadott el az etnikai diszkrimináció, az idegengyűlölet és az antiszemitizmus ellen. Egyben kezdeményezte, hogy tartsanak a világ minél több országában konferenciákat e témában.

A jelenlegi iskolai gyakorlat többnyire egyáltalán nem vesz tudomást a „másságról”, ezáltal konfliktusok sokaságát váltja ki, más esetekben igyekszik súlytalanítani a különbségeket. Nem jelenthet hosszú távú megoldást az etnikai, vallási stb. kisebbségek külön intézményrendszerben való oktatása, nevelése sem, mert az elkülönülés az ellentétek, az előítéletek és sztereotípiák kialakulásának veszélyét jelentősen növeli (igaz, az identitás jelentős erősödése mellett). Ezen stratégiák egyike sem lehet azonban eredményes, hiszen nem igazolja a többség számára, hogy a „másság” lehet pozitív értékek hordozója, amely értékekre s azok hordozóira a közösségnek elengedhetetlenül szüksége van. Nem a „másság” leküzdésére, a különbségek összerosmására, hanem éppen ellenkezőleg, pontos definiálására és megismertetésére, elfogadtatására kell tehát szövetkezniük a pedagógusoknak, ily módon lehetséges az előítéletek és sztereotípiák kialakulásának megelőzése, illetve eloszlata.

Természetesen a konferencia szervezői nem vállalkozhattak egy központi program kidolgozására, csupán arra, hogy annak elkészültéig közzétegyék a magyar oktatásban e téren összegyűlt tapasztalatok hozzáférhető részét és a konferencia ajánlásait.

A konferencia résztvevői által megfogalmazott határozat az oktatás alakítójának figyelmét kívánja felhívni a problémakör akut voltára, sürgetve egy átfogó koncepció mielőbbi kialakítását.

Határozat az etnikai diszkrimináció, az idegengyűlölet és az antiszemitizmus ellen – IFFTU – WCOTP Egyesülési Kongresszus –

Ki kell fejeznünk mély aggodalmunkat és viszolygásunkat az idegengyűlölet – különösképpen az európai országokban tapasztalható – drámai terjedése, az antiszemitizmus és az etnikai diszkrimináció ellen. Kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy az említett attitűd a szélsőjobboldali politikai erőkert serkenti, és veszélyezteti a demokráciát, valamint a szociális békét. Emlékeztünk az Emberi Jogok Nyilatkozatára és minden más nemzetközi egyezményre, amely elítél minden, színre, nemzetiségre, vallásra, nemre, szexuális viselkedésre és etnikai hovatartozásra alapuló megkülönböztetést. Valljuk, hogy az oktatásban dolgozók mindegyikének súlyos felelőssége és erkölcsi kötelessége a gyermekeknek és fiataloknak a toleranciára, valamint az etnikai és kulturális különbségek tiszteletére való nevelése.

Felhívjuk az újonnan alakult Oktatási Világszervezet valamennyi tagszervezetét, hogy az oktatás területén tanúsítson különös felelősséget, és vállaljon aktív szerepet annak érdekében, hogy biztosítsa a külföldiek és az etnikai kisebbségek oktatási jogait. Támogatunk minden olyan pedagógiai törekvést, amely a nevelési folyamat során valamennyi lehetséges eszközzel közvetíti a gyermekeknek a tolerancia és az erőszakmentesség értékeit.

Követeljük, hogy a kormányzatok biztosítsák az oktatási intézmények részére a fenti célok eléréséhez szükséges feltételeket. Követeljük, hogy minden kormány hozzon egyértelmű intézkedéseket a kisebbségek, a külföldiek és a menekültek érdekében. Elvárjuk, hogy az új Oktatási Világszervezet fektessen hangsúlyt arra, hogy a lehető leghamarabb kialakítsa átfogó stratégiáját az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és a nemzeti diszkrimináció leküzdésére. 1993. január 21–26.

A Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete által rendezett „MIÉRT MÁSZ?” (Előítéletek, idegenellenesség, rasszizmus – Válaszok és a megelőzés iskolai stratégiai) konferencia résztvevői az alábbi határozatot hozzák.

I.

Mint a konferencia résztvevői felhívással fordulunk minden oktatási intézményhez, hogy erősítsék kapcsolataikat a különböző emberjogi szervezetekkel, mert az idegengyűlölet kialakulása eredményesen csak úgy előzhető meg, ha a másság elfogadása az oktatás szerves részévé válik.

II.

A holocaust oktatása elengedhetetlen. Ennek nemcsak történelemszemponctok szerint kell történnie, mert ez nem csupán a történelemtanárak és az iskola feladata. A konferencia résztvevői, valamint a PDSZ felvállalja, hogy segítenek megtalálni azokat a pedagógiai műhelyeket, amelyek foglalkoznak a kérdéssel, segédleteket, ajánlásokat állítanak össze, melyekből meríthetnek a pedagógusok, lelkészek és szülők.

III.

A konferencia résztvevői és szervezői egyúttal felhívással fordulnak a Művelődési és Közoktatási Minisztériumhoz, hogy:

- nyilvánosan foglaljon állást az előítéletekkel, idegenellenességgel, rasszizmussal szemben,
- adjon ki hivatalos nyilatkozatot arról, hogy a külföldi egyetemisták, főiskolások – az egyes rasszista csoportok híresztelésével ellentétben – nem a magyar diákok számára fenntartott helyeket foglalják el,
- a minisztérium tekintse feladatának az előítéletek, az idegenellenesség, a rasszizmus kialakulásának megelőzését szolgáló módszertani és ismeretterjesztő anyagok készítését és azok terjesztésének támogatását.

IV.

A konferencia támogatja:

- egy olyan filmjegyzék összeállítását rasszizmus ellenes filmekből, melyeket az egyes iskolák kölcsönözhetnek vagy iskolai klubok vetítéssorozatokat keretében levetíthetnek.
- egy kiadvány összeállítását és kiadását, melyben a PDSZ dokumentálja, hogy az oktatás területén kik, mit tettek az előítéletek, az idegenellenesség, a rasszizmus megelőzése érdekében, és közreadja az e célokat szolgáló pedagógiai, módszertani megoldásokat.

Budapest, 1994. április

Összeállította: *PARTI KRISZTINA és SIÓ LÁSZLÓ*